

संस्कृतम् (ऐच्छिकम्) (कोड सं. 022)
पाठ्यक्रमः परीक्षानिर्देशाश्च (2019 - 2020)

अवधि: – होरात्रयम्

कक्षा – XII प्रश्नपत्रम्

पूर्णाङ्काः 80+20

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारो भागाः भविष्यन्ति ।	अङ्काः
भागः 'क' अपठित-अवबोधनम्	10
भागः 'ख' रचनात्मककार्यम्	15
भागः 'ग' पठित-अवबोधनम्, संस्कृतसाहित्येतिहासस्य परिचयः ।	40
भागः 'घ' छन्दोऽलङ्कार-परिचयः	15
भागः 'ङ' आन्तरिकमूल्याङ्कनम्	20

प्रतिभागं विस्तृतविवरणम्

भागः 'क' अपठित-अवबोधनम्

	अङ्काः(10)	कालांशाः(32)
1. 80-100 शब्दपरिमितः एकः सरलः अपठितः गद्यांशः ।	10	
प्रश्नवैविध्यम्		
i. एकपदेन उत्तरम् (प्रश्नद्वयम्)	2	
ii. पूर्णवाक्येन उत्तरम् (प्रश्नद्वयम्)	4	
iii. समुचितशीर्षकप्रदानम्	1	
iv. भाषा- सम्बद्धकार्यम् – सर्वनामप्रयोगः/संज्ञाप्रयोगः, विशेषण-विशेष्यप्रयोगः शब्दार्थचयनम्/ विलोमादिचयनम्, कर्तृ-क्रिया-पदचयनम्	3	

भागः 'ख' रचनात्मकं कार्यम्

	अङ्काः(15)	कालांशाः(32)
1. प्रदत्तपदैः वाक्यनिर्माणम् (पञ्चपदानि आधृत्य पञ्चवाक्यानि)	5	
2. सङ्केताधारितम् अनुच्छेदलेखनम् (प्रदत्ततथ्यसाहाय्येन)	5	
3. हिन्दीभाषया आङ्ग्लभाषया वा लिखितानां पञ्चसरलवाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादः	5	

भाग: 'ग' पठित-अवबोधनम्

अङ्काः(40) कालांशाः(105)

पठित-अवबोधनम्		
1.	अंशत्रयम्	15
	एकः गद्यांशः, एकः पद्यांशः, एकः नाट्यांशः च ।	(5+5+5)
	पाठ्यांश-आधारितं प्रश्नवैविध्यम्	
	एकपदेन उत्तरम्	2
	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	1½ x2=3
2.	पाठप्रसङ्गानुसारं शब्दार्थलेखनम्	2
3.	कथनानि आश्रित्य प्रश्ननिर्माणम्	4
4.	भावार्थलेखनम्	3
5.	अन्वयलेखनम्	3
6.	पाठ्यपुस्तकम् आधारितं भाषिककार्यम्	1x5=5
	➤ कर्तृ-क्रियापदचयनम्।	
	➤ विशेषण-विशेष्यचयनम्।	
	➤ सर्वनामसंज्ञाप्रयोगः।	
	➤ पाठः वाक्यं वा कस्मात् ग्रन्थात् ग्रहीतः कश्चास्य लेखकः?	
	➤ कः कं कथयति ?	
7.	संस्कृतसाहित्येतिहासः	8

भाग: 'घ' छन्दोऽलंकारपरिचयः

अङ्काः(15) कालांशाः(41)

1.	i. लघुयुक्तविवेकः	2
	ii. अधोलिखितछन्दसां सोदाहरणम् सामान्यज्ञानम्	3
	छन्दांसि – अनुष्टुप्, उपजाति, वंशस्थ, वसन्ततिलका, मालिनी, शिखरिणी, शार्दूलविक्रीडितम्, मन्दाक्रान्ता। (प्रदत्तश्लोकेषु छन्दसः अभिज्ञानमाध्यमेन, प्रदत्तपरिभाषासु रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन च परीक्षणम्)	
2.	श्लोकेषु छन्दसंज्ञानम्	3
3.	अधोलिखित-अलंकाराणाम् उदाहरणसहितलक्षणम्।	7

क) शब्दालङ्काराः – अनुप्रासः , यमकः, श्लेषः	2
ख) अर्थालङ्काराः –	
➤ उपमा , रूपकम्, उत्प्रेक्षा, अर्थान्तरन्यासः ।	3
➤ प्रदत्तश्लोकेषु अलंकारस्य अभिज्ञानमाध्यमेन परीक्षणम् ।	2

भागः “ङ” आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्

अङ्काः (20)

1. परियोजनाकार्यम् - 10 अङ्काः
2. गतिविधयः - 10 अङ्काः

उद्देश्यानि –

- ❖ छात्राणां विविध-जीवन-कौशलानां विकासः ।
- ❖ छात्राः समाजस्य विविध-समस्याः ज्ञात्वा समाधाने समर्थाः स्युः ।
- ❖ गवेषणात्मक-चिन्तनशक्तेः विकासः ।
- ❖ संस्कृत-जगतः समस्यानां सम्मुखीकरणम् ।
- ❖ छात्राणां सृजनात्मकक्षमतायाः विकासः ।
- ❖ श्रवण-भाषण-पठन-लेखनकौशलानां विकासः ।
- ❖ आत्मविश्वासस्य संवर्धनम् ।

क्र.	गतिविधयः	उदाहरणानि	अङ्काः	निर्देशाः	मूल्याङ्कनविन्दवः
1	परियोजना-कार्यम्	<ul style="list-style-type: none"> ❖ मिथ्यावार्तायाः (Fake News) दुष्प्रभावाः। ❖ अध्ययने अन्तर्जालस्य उपयोगिता ❖ संस्कृतं व्यवहारभाषां कर्तुं समस्याः समाधानञ्च । ❖ “सोशलमीडिया” इत्यस्य सदुपयोगः। 	10	<ul style="list-style-type: none"> ❖ सत्रारम्भे एव विषयः सूचनीयः। ❖ आवर्ष छात्राः एतेषु विषयेषु अध्ययनं कुर्युः। ❖ शिक्षकेण समये समये परियोजनाकार्यस्य प्रगतिः ज्ञातव्या छात्राणां च मार्गदर्शनं करणीयम्। 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ मौलिकता ❖ विषयसम्बद्धता ❖ शुद्धता ❖ समयबद्धता ❖ प्रस्तुतीकरणम्

		<ul style="list-style-type: none"> ❖ भारतीयसंस्कृतौ वैज्ञानिकचिन्तनम् । ❖ स्वक्षेत्रे जायमानस्य प्रदूषणस्य कारणानि समाधानञ्च । ❖ स्वक्षेत्रे स्वच्छभारताभियानस्य स्थितिः । ❖ संस्कृताध्ययनं प्रति छात्राणाम् उदासीनतायाः कारणानि तन्निराकरणोपायाश्च । ❖ आयुष्मद्भारतम् ' इति सर्वकारीय-योजनाविषये लाभार्थिनां जागरूकतायाः विश्लेषणम् । 		<ul style="list-style-type: none"> ❖ कदाचित् छात्राः संस्कृतेन लेखितुं कष्टमनुभवन्ति तदा शिक्षकेण साहाय्यं करणीयम् । ❖ परियोजनाकार्याणां विवरणं सप्रमाणं सुरक्षितं स्थापनीयम् । ❖ परियोजनाकार्याणि संस्कृतेन एव भवेयुः । 	
2	श्रवण- भाषण- कौशलम्	<ul style="list-style-type: none"> ❖ कथा ❖ संवादः/ वार्तालापः ❖ भाषणम् ❖ नाटकम् ❖ वार्ताः ❖ आशुभाषणम् ❖ वार्तावलिः (समूहचर्चा) ❖ संस्कृतगीतानि ❖ श्लोकोच्चारणम् 	05	<ul style="list-style-type: none"> ❖ छात्राः कामपि कथां श्रावयितुं शक्नुवन्ति । ❖ शिक्षकः कमपि विषयं सूचयित्वा परस्परं संवादं कारयितुं शक्नोति । ❖ दूरदर्शने वार्तावली इत्याख्यः संस्कृत-कार्यक्रमः प्रसारितः भवति तं द्रष्टुं छात्राः प्रेरणीयाः । ❖ श्रवण-कौशल-मूल्याङ्कनाय शिक्षकः स्वयम् अपि कथां श्रावयित्वा ततः सम्बद्ध-प्रश्नान् प्रष्टुं शक्नोति । ❖ वर्षे न्यूनातिन्यूनं त्रयः गतिविधयः कारणीयाः तेषु सर्वोत्तमाः अङ्काः ग्राह्याः । 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ उच्चारणम् ❖ शुद्धता ❖ समयबद्धता ❖ प्रस्तुतीकरणम् ❖ आरोहावरोह-गतियति-प्रयोगः

				❖ विवरणं सप्रमाणं सुरक्षितं स्थापनीयम् ।	
3	लेखन- कौशलम्	<ul style="list-style-type: none"> ❖ विविधविषयान् आधृत्य मौलिकलेखनम् ❖ यथा- माता, पिता, गुरुः, पर्यावरणम्, विद्या, योगः, समयस्य सदुपयोगः, शिक्षा, अनुशासनम् इत्यादयः । ❖ शैक्षिकभ्रमणस्य संस्कृतेन प्रतिवेदनलेखनम् । ❖ दैनन्दिनीलेखनम् । ❖ सङ्केताधारितं कथालेखनम् । ❖ श्रुतलेखः 	05	<ul style="list-style-type: none"> ❖ छात्राः यथाशक्यं कक्षायामेव लेखनकार्यं कुर्युः । ❖ अत्र पञ्जिका-निर्माणम् अपि कारयितुं शक्यते । ❖ विवरणं सप्रमाणं सुरक्षितं स्थापनीयम् । 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ विषय-सम्बद्धता ❖ शुद्धता (विशेषतः पञ्चमवर्णस्य प्रयोगः) ❖ समयबद्धता ❖ सुलेखः ❖ प्रस्तुतीकरणम्

अवधातव्यम् -

1. उपर्युक्त-परियोजनाकार्याणि गतिविधयश्च उदाहरणरूपेण प्रदत्ताः सन्ति । एतदतिरिच्य एतादृशाः अन्यविषयाः

अपि भवितुमर्हन्ति ।

2. केन्द्रिय-माध्यमिक-शिक्षा-बोर्ड (CBSE) इत्यस्य प्रपत्रसङ्ख्या (Circular No.)-Acad-11/2019

इत्यनुसारम् 2019-2020 इति सत्रस्य आदर्शप्रश्नपत्रे वार्षिकप्रश्नपत्रे च 20 अङ्कानां वस्तुनिष्ठाः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

पुस्तकानि

- शाश्वती - द्वितीयः भागः (पाठ्यपुस्तकम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम् ।
- व्याकरणसौरभम् (संशोधितसंस्करणम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम् । (सहायकपुस्तकम्)
- हायर संस्कृत ग्रामर (एम् आर् कालेलिखितम्)
- रचनानुवादकौमुदी (सहायकपुस्तकम्) कपिलदेवद्विवेदीलिखितम् विश्वविद्यालयप्रकाशनम्, वाराणसी ।
- संस्कृतसाहित्यपरिचयः (सन्दर्भपुस्तकम्) (संशोधितसंस्करणम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम् ।